

TALÁLKOZÁS MAXIM GORKIJJAL

Irta: Illés Béla

Nem tartoztam Maxim Gorkij baráti köréhez. De az alatt a hét esztendő alatt, amelyet egyazon városban (Moszkvában) töltöttünk, igen gyakran voltunk együtt. Volt idő, amikor hónapokon át szinte naponta találkoztam vele. Így aztán (mivel Gorkij nem szokta elhallgatni véleményét) sok emberről és sok jelenségről hallottam tőle jót vagy rosszat. Engem magamat hol szidott, hol nem szidott. Dicsérni egyetlen egyszer sem dicsért meg, sem írásaimért, sem cselekedeteimért. Általában Gorkij nem valami könnyen dicsért meg valakit, vagy valakit. Amikor visszaemlékezéseimben azt olvasom X. vagy Y. tollából, hogy »rólam több ízben nyilvánított Gorkij elismerő véleményt«, egy kissé (vagy nagyon) szkeptikusan veszem tudomásul ezt a visszaemlékezést. Ha Gorkijnak valami nagyon tetszett, akkor többnyire csak ennyit mondott: »No, no!« Megtörtént, hogy ilyenkor a meghatottságtól könnybe-lábadt szép, okos, sűrke szeme. De a dicsérő szavakkal ilyenkor is fősvényen bánt. »No, no!« Ez volt a dicséret. Az volt a felfogása, hogy a gyerekeket elrontja a dicsérettel és mivel az írók és művészek halálukig gyerekek maradnak, ha nem akarjuk őket elrontani, nem szabad őket dicsérnünk.

Amint mondtam, engem Gorkij sokszor megszidott. Még többször kigúnyolt. Különösen abba akadt bele, mikor a szovjet sajtó engem szovjet írónak nevezett. Hogy-hogy nem — Gorkij emiatt rótt meg:

— Maga magyar! Írásaiból ezt a vaknak is meg kell látnia. Én elhiszem magáról, hogy jó szovjet ember és azt is elhiszem, hogyha rákerül a sor, kész meghalni a Szovjetunióért. De igazi szovjet ember csak úgy lehet, ha egy másodpercre sem feledkezik meg arról, hogy — magyar. Az igazi nemzetköziségnek ugyanis fontos kelléke — a hazaszeretet. És hiába, az ember igazán és maradék nélkül csak azt a földet szereti, ahol beszélni tanult, amelynek írói az ő számára az igazi írók és amelynek hősei az ő számára minden hősök mintaképei. Ruhát válthat az ember, de ideált csak felületesen. Szívünk mélyén tovább élnek az első ideálok, jóllehet azok az idők folyamán — természetesen — átalakulnak, új tulajdonságokkal gyarapodnak. Maga — fordult hozzám — bizonyára sokkal jobban szereti Petőfit, mint — mondjuk — Puskind.

— Ez igaz! — mondtam én.

— Ez természetes és helyes, — folytatta Gorkij — mint az is természetes, hogy az én számomra Puskin nagyobb költő Goethénél és Dantenál. Objektíve nem mérhetjük fel őket, így hát nekem Puskin szülőhelyén kel föl a nap, magának meg Petőfi szülőhelyén. Különb, ha azt akarja, hogy meglássa önmagát, hallgasson meg egy anekdotát. Négy héttel ezelőtt Amerikából Moszkvába érkezett egy néger lakatos. Most a moszkvai autógyárban dolgozik. Amikor kintjártam az autógyárban, elbeszélgettem vele. Megkérdeztem tőle, hogy tetszik neki Moszkva? »Hát bizony itt nálunk a Szovjetunióban egészen más az élet, mint Amerikában« — mondotta a néger. Érti? »Itt nálunk!« Félre ne értsen! Én meg vagyok győződve arról, hogy ez a néger, ha rákerül a sor, jól megmarkolja a fegyvert a Szovjetunió védelmében. De azért —

az ő érdekében remélem — amerikai néger marad — aki a Szovjetunióban egy és más hasznos dolgot megtanul. Szeresse kiki az emberiséget, tanuljon a Szovjetuniótól, ha szükség lesz rá, védje a Szovjetuniót, de legyen hű népéhez és hazájához. Így, így, galambocskám!

Gorkij lakóházában négy szoba volt telistele könyvekkel. Dolgozószobájában csak egynéhány könyvet túrt meg: kedvenceit. Ezek között: Dante, Tolsztoj, Gogol, Stendhal, Heine és Petőfi. Petőfi olasz fordításban. A dolgozószoba falán rézmetszetek és tollrajzok között egy magyar vonatkozású kép: Uitz Bélának Sallai Imréről készített portréja. Ebben a szobában egy este, 1935 júniusában tíz—tizenketten ültünk együtt vasera után: oroszok, ukránok, franciák, magyarok. Estétől reggelig folyt a vita. Kettlen beszéltek: Maxim Gorkij és Romain Rolland. A háborús vészélyről folyt a szó. Gorkijnak az volt a véleménye, hogy a háború elkerülhetetlen. Arra kell tehát felhívni az emberiséget, hogy legyen készen szembeszállni a szabadság, a fejlődés, és élet ellenségével, a fasizmussal. — Romain Rolland azt vitatta, hogy meg lehet gátolni a háborút, »ha minden igaz ember telitorokkal kiáltja, ordítja: ébredj, gyilkosok és gyújtogatók járnak házad táján«. Estétől reggelig folyt a vita, de a két vitaközö nem győzte meg egymást. Amikor kivilágosodott, Gorkij ezt mondta: »Szomorú, hogy az emberiség egyik legkiválóbb feiú gondolkozója, Romain Rolland sem látja, hogy a háború immár elkerülhetetlen«. Romain Rolland így válaszolt: »Szomorú, hogy a legnagyobb élő író, Maxim Gorkij sem tud hinni abban, hogy az emberiség nem követi el a világtörténelem legnagyobb gaszágát — önmaga ellen«.

1936 májusában beszéltem utoljára Maxim Gorkijjal. A dátumra nem emlékszem, csak azt tudom, hogy vasárnap délelőtt volt. Kirándultunk a Lenin-hegyre (oda, ahol Napoleon várta volt, hogy Moszkva nagyjai elhozzák neki a város kulcsait.) A Lenin-hegyről nemcsak az egész város látható, de látni onnét a Moszkvát övező Ezüst-erdőt is és ködbeveszve jókora darabját annak az óriási síkságnak, amely a Fekete tengertől és a Kárpátoktól az Uralhegyláncig húzódik.

— Látjátok, fiúk, — mutatott Gorkij hosszú borostyán cigarettaszípkájával egy városnegyedre, amely nagyjából még most is olyan volt, amilyen a cár uralma idején: szűk uccák, apróablakos, alacsony faházak. Látjátok, — mondotta Gorkij — ilyen lenne az egész világ, ha az elkövetkező háborúban Hitler és cinkostársai győznének. És látjátok, — folytatta egy újonnan épült, modern világos házakból és gyönyörű kertekből álló városnegyedre mutatva — ilyen lesz a világ, ha mi győzünk: mi, a szabadság, a demokrácia, a haladás...

Valamennyien sokáig hallgattunk. Nem tudom, mire gondolt Gorkij, de mikor ismét beszélni kezdett, önmagát idézte, egy ismert, sokszor újból és újból lenyomatott mondasát:

— Az ellenséget, ha nem adja meg magát meg kell semmisíteni.

Maxim Gorkij szép, mély, messzehangzó hangon beszélt. Nemcsak amit mondott, nemcsak a nyelve és a stílusa, de hangja is szép volt — megnyerő és meggyőző.

